

"BABEȘ-BOLYAI" UNIVERSITY FROM DIN CLUJ-NAPOCA
FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY

Ph.D. Thesis

**CHURCH, STATE, NATION IN THE VISION OF SOME ROMANIAN
POLITICIANS FROM TRANSYLVANIA (1848-1918).
THE ORTHODOX POINT OF VIEW**

Coordinator:

Pr. Prof. Univ. Dr. Alexandru Moraru

Ph.D. student:

Pr. Ioan Gheorghe Retegan

Cluj-Napoca, 2011

CONTENTS

Introduction	p. 3
Chapter I. Church, State, Nation – a theological and historical interpretation.	p. 8
<i>A. Church and Nation – symbiosis and identity</i>	p. 8
A.1. Relation between the Orthodoxy of The Church and the Romanian character of the nation	p. 10
A.2. Theological features of the nation	p. 12
A.3. The Church and Nation in their historical development	p. 16
<i>B. Church and State – symphony and antagonism. An orthodox point of view</i>	p. 25
B.1. Church-State relationship in the Romanian States in the feudal time.....	p. 27
B.2. State-Church relationship during the rule of Alexandru Ioan Cuza	p. 29
B.3. Attempts to assert religious, national and state identity of the Transylvania Romanians between 1848-1867.	p. 33
Chapter II. Church, State and Nation, in the vision of high Orthodox Hierarchs from Transylvania	p. 46
<i>A. Mitropolite Andrei Şaguna</i>	p. 48
A.1. Two nations, two churches, the same religion: Andrei baron of Şaguna and the church separation from the Patriarchy of Carloviţ	p. 50
A.2. Fundamentals of the nations: The Church and the school	p. 62
A.2.1. Church organisation	p. 62
A.2.2. School organisation	p. 65
A.3. Politics and Church in the thought and action of Mitropolite Andrei baron of Şaguna	p. 68
<i>B. Bishop Ioan Popasu</i>	p. 79
B.1. Activity of Ioan Popasu as Braşov Archpriest	p. 80
B.2. Ioan Popasu, Romanian-Orthodox Caransebeş Bishop.....	p. 90
<i>C. Mitropolite Miron Romanul</i>	p. 106
C.1. Mitropolite Miron Romanul between the Church and Hungarian State	p. 107
C.2. Mitropolite Miron Romanul and the national movement of the Romanians from Transylvania	p. 120
<i>D. Mitropolite Vasile Mangra</i>	p. 132
D.1. Vasile Mangra, servant of the Romanian Orthodox Church	p. 134
D.2. Vasile Mangra, political and national fighter	p. 141
D.3. Vasile Mangra and The State or When personal destiny meets empire destiny	p. 149
<i>E. Bishop Roman Ciorogariu</i>	p. 159
E.1. Roman Ciorogariu, „fighter for light” during Hungarian rule (1880-1919) ...	p. 160
E.2. Roman Ciorogariu, Orthodox Bishop of Oradea in Greater Romania	p. 175
Chapter III. Lay political personalities – their position and opinions on the relationship Church - State – Nation	p. 185
<i>A. Vinčenţiu Babeş</i>	p. 186
A.1. Political and-national activity.....	p. 186

A.2. Vinčențiu Babeș, promoting religious emancipation for the Romanians in Banat and Hungary	p. 214
<i>B. Ilie Măcelariu</i>	p. 220
B.1. Ilie Măcelariu, national fighter	p. 220
B.2. Ilie Măcelariu and Transylvanian Orthodoxy	p. 236
<i>C. Iosif Hodoș</i>	p. 245
C.1. Vice-comity representative Iosif Hodoș	p. 246
C.2. Iosif Hodoș's parliament activity	p. 254
C.3. The national church and culture as seen by Iosif Hodoș	p. 267
<i>D. Alexandru Mocioni</i>	p. 272
D.1. Alexandru Mocioni, main representative of the national movement	p. 273
D.2. Alexandru Mocioni, supporter of the Romanian Orthodox Church from Transylvania	p. 291
<i>E. Valeriu Braniște</i>	p. 296
E.1. Valeriu Braniște, publicist and political personality	p. 297
E.2. Valeriu Braniște and The Orthodox Church	p. 311
Chapter IV. Austrian-Hungarian dualism, a time of major suffering for the Romanian Orthodox Church and nation from Transylvania	p. 319
IV.1. Church and Nation for the Romanians in Transylvania in the dualist period	p. 321
IV.2. Lay and ecclesiastical in the debate on Church – State – Nation relationship	p. 353
Conclusions	p. 364
Bibliography	p. 374
Curriculum Vitae	p. 398
Statement of responsibility assumption for the content of the Ph.D. thesis	p. 400

KEY WORDS

Church, State, Nation, Romanian politicians

SUMMARY

The Ph.D. thesis entitled *The Church, State and, Nation as viewed by some Romanian Politicians from Transylvania (1848-1918). An Orthodox Approach*, is the outcome of the personal perception that in our historiography there was a lack of synthetic works that analysed in a unitary manner the intimate relationships between the ecclesiastical space, the laic space and the evolution of the political concepts with the Transylvanian Romanian people. Considering the level of our present research, we came to the conclusion that the author himself at his turn cannot write a synthesis, but rather a description in detail of a well-defined area, the Orthodox space, with a further proposal to extend the research in this field. The biographical and ideas analysis of ten striking Transylvanian personalities belonging to the Orthodox faith (of which five are hierarchs and five are secular national cause fighters) helped us highlight the common concepts as well as the distinguishing even contrary ideas, with respect to the Church – State – Nation relationship.

The first chapter of the thesis is dedicated to a theological and history-related interpretation of the relationship between the three bodies mentioned above, where The Church was placed at the heart of the comparison. Thus we found out that between the Orthodox Church and the Romanian Nation there occurs in time a process of symbiosis. The Romanian spirit is mainly defined by belonging to the right faith, as the Romanian people was formed in a cultural matrix defined by both Latinity and Orthodoxy. For ages, the Romanian school was linked to the Church and the education of generations was supported by the clergy too. The clergy were not asked to enlighten the way to the salvation of the soul, but also to the earthly knowledge. The Romanian Orthodox Church has contributed to defining the Romanian spirit, to carving this spirit similar to a jeweller's work with gems and to prepare it for the moment of the statement of its identity.

The Church - State relationship has been, however, quite wavy in the lands dwelt by the Romanians. It is for this reason that the phrase „symphony and antagonism” suits best to this relationship manifestation. Since Middle Ages, some of the State leaders used to see the Church as a necessary political institution and not only the keeper of the right faith. In this context, conflicts between rulers and church hierarchs were present, authority often interfered brutally and

church autonomy was often violated. However, in general, the State and Church worked together fairly to the interest of the Nation. Modern times brought about political reorganisations which affected in-depth the former status of the Church and brought new relationship patterns between them. The phenomenon of secularisation had come to light in Europe since the 18th century in an ideological format, but was implemented by the political power only after the French Revolution. In the United Romanian Principalities, Alexandru Ioan Cuza made the first steps forward by massive secularisation and beheading an important part of the Orthodox Church autonomy, partially because he wanted to diminish the influence of the Greek Orthodoxy, and partially because he wanted to show that the State had a predominant position over the Church. In this way, the Church lost some of its previous rights in favour of the Nation; though the practices used are debatable the final aim remained the prosperity of the Romanian spirit.

For the Transylvania and Banat people the situation was totally different. Here the (Hungarian or Austrian) State had been a rival for The Church, as well as for the Romanian Nation, all along this time. Even from the beginning of the Middle Ages, both were subjected to acculturation processes, some of them even accelerated processes aiming at changing national faith and national spirit. These processes were successful only in some of the Romanian nobles, while the solid body of the people opposed to them and stopped them. Clergy and lay men, priests and farmers aside, resisted for generations to the pressure of the authorities, maintained their faith and ethnicity, increased the number of those who improved by learning even after the most massive experiment of changing religion: the unification with Rome, and the Catholic Church.

Under the pressure of the Austrian State, The Romanian Orthodox Church of Transylvania lost its historic rights (Mitropolity and autonomy), and in the first half of the 19th century it started the fight of regaining these rights. Before 1848-1849, personalities such as the would-be Mitropolit Andrei Baron de Şaguna or the would-be bishop Ioan Popasu, still at the beginning of their career, had a double fold aim, that of going on with the spiritual and material development of their parishioners and to strengthen The Orthodox Church and bring it back to its former rights.

They joined the 1848 Revolution having similar ideals with other Romanian leaders: Victor Babeş, Iosif Hodoş, Ilie Măcelariu. Some of them, on the battlefields (Hodoş, Măcelariu), some in administrative and diplomatic environments (Şaguna, Popasu), some beside the people

(Babeş), all worked together to regain national and church-related rights. The programs of the Romanian revolution that can be found in my thesis are evidence that in 1848 national emancipation went hand in hand with church-based emancipation: the separation from the Serbian Mitropolite church and the recognition of Orthodoxy as an equal in rights religion. The years of the revolution also showed a unity in action and vision of the leaders, be they clerical or lay, as they all understood that only in union they could face the new threat of the Austrian monarchy that is the radical Hungarian Kossuth nationalism.

The Austrian victory nurtured the hopes of the Romanians to have their desiderata fulfilled but the setting of the absolute regime demolished them again. Minor gains existed however both for the Church, and Nation. The Church did not receive the hierarchical separation, but the personality of Andrei Şaguna became visible in the Viennese milieu and so the support to set up autonomy anticipating institution was gained: the Theological and Pedagogical Institute of Sibiu Diocese Printing house, the newspaper "Telegraful Român/Romanian Telegraph". The Romanian nation gained the abolishment of serfdom and the entrance of more co-nationals among Transylvanian administration officers, the latter being the nucleus of the future political class of the liberal and dualist period. In the same period, the first elements of the political split between the clergy and the laymen appeared, in the background of the dominant position and influence of Vienna, obtained by bishop Şaguna versus the radical 1988 lay representatives: G. Bariţiu, S. Bărnuţiu and others.

The liberal rule represents a short interval of hopes and achievements (1860-1865), when the Romanian Church and Nation from Transylvania acted jointly to gain rights. Successes seemed to be significant for both parties: the political and national organisation, the setting up of "ASTRA", the Sibiu Dieta and its laws, the hierarchical separation, the autonomy for the Orthodox Mitropolite Church. While political gains proved to be ephemeral as dualism diminished them, the church related ones were recognised by the Hungarian state and perpetuated until the historical year of 1918. In these circumstances, the breaking between the national lay leaders and the church leaders occurred, as the former thought it was more suitable for the Nation to continue the radical political fight, while the latter was given a secondary role, with its leaders not taking part anymore in the decision-making process.

The following two chapters of the thesis started from these premises; five portraits are made in each of these chapters for ecclesiastical and lay leaders involved in the political life of

the Romanians from Transylvania. Each portrait follows the life and activity of the personality in question and highlights the biography landmarks and their approach to the relationship of the Church, State and Nation. The ten personalities chosen by the author are: Mitropolite Andrei Şaguna, Bishop Ioan Popasu, Mitropolite Miron Romanul, Mitropolite and Vasile Mangra and Bishop Roman Ciorogariu (Chapter II), and respectively Vincentiu Babeş, Ilie Măcelariu, Iosif Hodoş, Alexandru Mocioni, Valeriu Branişte (Chapter III).

Mitropolite Andrei Şaguna imposed from the beginning of his career by features that heightened him above the majority of the contemporaries: education and vast theological knowledge, moral profile, and a special political sense that made him become the recoverer of the Transylvanian Orthodoxy shape. It is obvious that the triangle Church – State – Nation, always put on the first place The Church as Andrei Şaguna (and the other church leaders following him thought The Church as having not only a spiritual dimension, but also a step towards national development. His conservative, rigorous, disciplined spirit suited to the time and made him gain the appreciation of the Emperor himself. But the contacts with the lay leaders of the national movement and the political sense pointed out to him that liberalism was the way of the epoch to come and he embraced this thought. The expression of this understanding is the *Organic Statute of The Romanian Orthodox Church from Transylvania*, a work of ecclesiastical legislation that appeared much ahead of the moment of its conception.

Under Andrei Şaguna, The Romanian Orthodox Church regained its autonomy, was separated hierarchically from the Patriarch of Carloviţ, Mitropolite offices was put back to place, the church Constitution mentioned was elaborated. Şaguna reached these gains with the lay intellectuals help; they were given by the State, more exactly the Emperor, as a sign of trust in the Romanian hierarch and the Romanian nation. Parallel to it, Şaguna was concerned with the internal church organisation, religious education and, in general, all details defining the step towards modern times for Transylvanian Orthodoxy.

As he saw the role of The Church placed between the State and Nation as a mediator of the relationship, of fighting to gain national rights from political authorities, and having a strong position in the political decisions of the nation, Şaguna came into conflict with lay politicians during dualism because the latter denied the capacity of The Church to politically represent the Nation. These misunderstandings, partially caused by the failure to recover the Bishopry of

Timișoara, made the *de jure* followers, Nicolae Popea and Ioan Popasu, not be elected or confirmed by the Mitropolit Office.

Bishop Ioan Popasu, after three decades of protopresbiterial pastorship în Brașov, where he became prominent both nationally and in church activities, was sent by his Mitropolit to organize the newly set Bishopry from Caransebeș, in 1864. At that moment, I. Popasu was recognised among the Transylvanian Romanians: he had been member of many Romanian delegations to Vienna, fighting for national and religious rights; he was the founder of the Orthodox Romanian Gymnasium of Brașov; he was the right hand of Andrei Șaguna, the most loyal archpriest, the best trained in religious and administrative matters. When he became the bishop of Caransebeș a new spirit was felt in his eparchy. With the help of his parishioners, he created and supported the necessary institutions (the Theological Institute, Printing House, Diocese Bookshop, the journal "Foaia diecezană/Diocese paper"), the school network of Banat was enlarged, the religious body aimed at developing moral order and national spirit among the people was prepared.

His vision related to the relationship Church – State was similar to that of A. Șaguna, while with respect to Church – Nation relationship, Popasu was less conservative. Probably this was due to the fact that he worked as archpriest for three decades, he struggled to involve community, that is nation, permanently in church projects, to impress a symbiotic spirit to the two entities. His actions let us perceive rather the wish to cooperate that to rank The Church and Nation, which seemed equal partners in the common resistance against the oppressive State.

The portrait dedicated to Mitropolit Miron Romanul underlines the means through which he tried to save Orthodox autonomy and how the inconsistency of the actions of other representatives made him go away from the national movement. In fact, Miron Romanul protested against every law aiming at Magyar turning the people, had a political attitude expressed in the Hungarian parliament, and tried to minimise the effects of such laws in the local school and church administration. Politically, he supported the setting up of the Romanian Moderate Governmental Party and came into conflict with many national leaders among which V. Babeș and Mocioni family, who had given him support to become Mitropolit. His tough attitude concerning kindergartens and civil marriage laws brought about the adverse position of the Hungarian government, rumours of his dismissal being heard.

His actions show that his main concern was to safeguard the interests of the Orthodox Church, perceived as a large group of believers that is integrated in the Nation. When this meant to assume political principles contrary to the majority in the national movement, Miron Romanul did not hesitate to take an activist tactics, not pushed by the Hungarian government, but as a personal model, as he was a Romanian parliamentarian in the Hungary Parliament before being a bishop and Mitropolit.

The fourth personality in our analysis was Mitropolit Vasile Mangra. Active national fighter since youth, he assumed the political line of the Tribunists. Their conception and activist tradition from the West sides made him support the need to leave passive attitude and, in this sense, he tried to form an alliance of oppressed nationalities in Hungary. But his political activities, Memorandum related and the organisation of the Council of Nationalities made him hated by the government and prevented him being confirmed as Arad Bishop.

As a vicar of Oradea, he intensely organised The Orthodox Church of the area, so that his follower, Roman Ciorogariu, was left with a solid material basis and an educated clergy body. His conception on Church and Nation is rooted in Şaguna's ideas: The Church is an entity superior to Nation, with particular features to be affirmed and supported. Consequently, the servers of the church should normally be best suited to become national rulers and leaders. Starting from this idea, V. Mangra accepted, in 1910, to candidate on the Tisza Party lists so that he was strongly criticised by national leaders and these critics could not erase the goods deeds and acts to support the nation; they become even more virulent in 1916, when elected with the help of the government as a Mitropolit.

Following Şaguna's model, Mangra tried to keep a balance between the Church and State requirements while supporting the Nation. Historical conditions changed in the meantime, so that his attempt failed showing that The Romanian Orthodox Church of Transylvania could not be subjected anymore to the pressures of the Hungarian State as they affected irreparably the whole Nation.

The last portrait in chronological succession belongs to Bishop Roman Ciorogariu. I chose his example as his portrait is similar to that of V. Mangra up to a point and suddenly it becomes the opposite of it. R. Ciorogariu began like Mangra, as a teacher of the Theological Institute of Arad. Then he manifested as radically from a political point of view but less visibly. His entire life before becoming vicar of Oradea, was dedicated to serving Church and Nation, in

the educational field, as a manager of the Arad Theological School. He was a supporter of V. Mangra until 1910, when he condemned his act though not personally attacking the latter. After becoming the vicar of Oradea, he continued the work of his predecessor. He did not give up the nationalist attitude even against the decisions of his former friend, the new Mitropolit.

This dignified attitude brought his praise, and within The new Romanian state his Oradea vicarship became an episcopate. There, he actively organised the place, similar to what Popasu did half a century ago. His vision goes hand in hand with new times. Besides the spiritual and educational dimension of the religious activity, he believed in its cultural dimension too. It was to complete and continue the educational dimension, spreading belief and underlining the historic tight connection between the Church and Nation. As for the relationship Church – State, in the new frame of Greater Romania, R. Ciorogariu fought that secularisation affected as little as possible Orthodoxy, even in the Senate of Romania.

In Chapter III, these portraits are continued with those of five lay leaders, also arranged in a chronological order. The first portrait belongs to Vinčențiu Babeș, a representative personality for the entire 19th century. Humble origins, the work of a lifetime, the national spirit of his actions, the involvement in all the Romanian political activities from 1848 to the Memorandum, gained a place to V. Babeș in the pantheon of the nation. Politically, his activity was oriented to gaining the rights of his nation back and to fight dualist tendencies in the Habsburg Empire.

In the liberal period, as a Romanian representative in the Hungarian Parliament, as a journal writer and lawyer he demanded and supported the political recognition of the Romanian nation and of its religion. He was also involved in regulating the hierarchical separation process and he tried to gain the rights of the Romanian Orthodoxy in the court. He was also an active member in church synods and congresses. Last but not least, he permanently supported the ideas in the Memorandum, but due to the conflicts with national leaders he was forced to withdraw.

For V. Babeș, the State should be a moment of equilibrium giving every nation the right to prosper, not an inhibiting instrument like the Austrian or Hungarian dualist states. As for the Church, he saw in it a fundamental institution for the nation that had to act according to the tactics of the lay political leaders.

These opinions were also shared by Ilie Măcelariu, the first president of the Romanian National Party from Transylvania. Active participant in the revolution from 1848, Măcelariu was also hired as local and government administrative officer until 1868, when he was dismissed

because of being too militant in the Parliament from Budapest. During the liberal epoch, he was one of the most important Romanian leaders, member of delegations to Vienna, member of the national Councils of 1861 and 1863 and member of Sibiu Dieta. After 1865, he was a parliamentarian in Hungarian Parliament, where he fought for the rights of his nation and dared used Romanian language in his speeches. As he was convinced that election passivity was the best form of protest, in 1869, he organised the Conference from Miercurea, and put the basis of the first National Romanian Party in Transylvania.

During this time he also fought to hierarchically separate the church and mitropoly. Since 1861, he defended the project of church reorganisation drawn by Iosif Hodoş, evidence that he also wanted to be involved in the life of The Church. His modern ideas let us perceive utopian secularising tendencies among which that all Romanian communities with mixed religions should choose between Orthodoxy and United Greek Catholic Church to form compact block that could oppose to disnationalisation and manifest united in politics. His conception on Church – Nation relationship sees the former as only an institution serving the people, cancelling practically its spiritual purpose and foreseeing the metamorphoses to come at the beginning of the 20th century.

Besides Măcelariu, Iosif Hodoş also represents a marking national movement leader. His activities also had a similar path, though his higher education (law in the University of Padova) enabled him be appointed deputy county representative for Zarand; in this position, he represented the Romanians in the Hungarian Parliament for ten years. He militated for the political equality of the Romanian nation with the rest of the nations in Hungary, for a fair law for nationalities, for local political representation. Like Ilie Măcelariu, he supported the principle of national autonomy within a federal state as he considered that only such a political system enabled a nation to protect itself from the abuses of the State.

His view on the Church – Nation relationship can be seen from the church reorganisation project made in 1860, which anticipates part of the reforms later included in the *Organic Statute*, such as annual synods, proportional mixed representation, control boards, etc. Such measures, in his vision, aimed at transforming The Church in an institution following the model of lay institution, an auxiliary for the nation, in a similar to Măcelariu's opinions.

The fourth national leader presented is Alexandru Mocioni. Descendant of a family with traditions in the political and national struggle, A. Mocioni entered politics early, immediately after graduation; he was elected Banat Romanian deputy in the Parliament of Hungary. He

defended the idea of political autonomy, saying that a nation can develop only within a proper state framework; in Hungary this framework could be obtained only by self governing for every nation. He was among the few political leaders that developed the theory related to Nation. A. Mocioni considered that nation is given as a natural right that could not be replaced by any form of association, hence it was higher level than The Church. The leader from Banat was also involved in the religious life of the Transylvanian Orthodoxy as a lay deputy in diocese and mitropolite congresses and in the disputes of the Romanian communities concerning hierarchical separation. Unfortunately, the material on this topic is still unknown to the public entirely, as it is kept in the Mocioni family fund of the National Archives of București.

Valeriu Braniște is the last on our list of national leaders. He was born in Transylvania, but he run his activity throughout all the Romanian provinces existing in the dualist monarchy as a journalist for Transylvania, Banat and Bucovina. Formed in the context of a younger and more impetuous generation, with a more radical spirit and with more democratic ideals (we could call these ideals as more leftist, in fact), V. Braniște tried for a life to actively support the growth of his nation, because he was convinced of the dialectic nature of the relationship between the dualist State and the Romanian Nation. In his vision, the Nation has to grow by its own efforts against the inhibiting measures of the State and the progress could only be achieved by a social middle class, named bourgeoisie retrospectively. Without neglecting the role and aim of the farmers, Braniște confessed that he wrote and created mainly for the educated class, the middle class, showing that he believed in the strength and capacity of this class. His attitude towards the Church was similar, to a great extent, to that of the rest of political leaders presented in our thesis; mention should be made that he supported the need to have the church leaders involved in politics, in conjunction with the political decision makers (The Romanian National Party) and following their decisions.

Chapter IV has a double fold role in our thesis. The first part of it makes an analysis of the general national and political evolution of the Romanians from Transylvania during the dualist period, showing how the transition from the semi-liberal Hungarian state from 1867 was made to the pseudo-liberal Tisza rule, with its first step of assimilation to the Magyars of the other nationalities in tough steps in the first decade of the 20th century marked by more and more acts for changing nationality. The effects of these measures upon The Romanian Church and Nation

are studied, the increasing pressures, the reactions visible at political level and less visible though strong at internal level.

The Nation and The Romanian Church resisted in fifty years of dualism, maintained identity, even had an increase in growth and emancipation mainly because of their symbiosis. Though differently seen and perceived by Hierarchs, it is clear that only the unification of Orthodoxy and Romanian spirit enabled national and confession al development in those harsh times, helping the Romanian people to overcome tentative to turn them Hungarian and fulfil their historical destiny in 1918.

The second subchapter which shows comparatively and diachronically the vision of the Hierarchs and lay persons with respect to the Church – State – Nation relationship at the Romanian people in Transylvania between 1848-1918. We found that the educational and professional profile, the relationships with the State authorities and the general context of the epoch have influenced to a great extent the approach of all the leaders investigated by us. From 1860, the laymen question the supremacy of the Hierarchs in national politics and succeed in excluding them from the organisation of the Romanian National Party after 1869, invoking the transformation of The Church from an institution with a political and nationally representative role into an annex institution of the National Party. But the passive tactics removed PNR leaders from the actual political life of Austro-Hungary, respectively from the State; consequently ecclesiastical leaders had to defend themselves, in the Parliament, both The Church and Nation from the tendencies of the state. Despite secularising opinions and trends more strongly felt as time went on, we can state that the Orthodox Church preserved its role of representative for the nation and never questioned their symbiosis.

Both The Church and The Nation saw the Austrian-Hungarian State as an oppressive instrument that was fought against with own power and beliefs. Their ways were contradictory, their perspective was different, but they had a common aim and its achievement came true after the historic act of December 1st 1918 within the national unitary and indivisible Romanian State.

The thesis ends with conclusions. A list of final references is also added. The references are limited to the titles referred in the thesis, while the numerous sources that extended the horizon of our readings without being purposefully used in this research are not mentioned.

The author has included his Curriculum Vitae as well as other documents that are legally required for the public defence of the paper.

BIBLIOGRAFIE

Arhive

1. Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu, Fond Miron Romanul;
2. Arhiva Bisericii Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului, Fond „Andrei Șaguna”;
3. Arhiva Episcopiei Ortodoxe Române a Aradului, Fond Acte Școlare;
4. Arhivele Naționale București, Fond Comitetul Național Sibiu, dosar 1/I;
5. Arhivele Naționale București, Fond Familial Mocioni, dosar IV/6;
6. Biblioteca Academiei Române din București, Corespondență, S 27 (2)/CCVI; S 27 (1)/CCVI; S 27 (4)/CCVI;
7. Biblioteca Academiei Române Filiala Cluj, Microfilm 294 (Corespondență Miron Romanul);
8. Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” Cluj-Napoca, Colecții speciale, Mss. 7/1-2; Mss. 9/ 1-15; Mss. 335/2 1-16; Mss. 343/ 1b-60;
9. Direcția Județeană Arad a Arhivelor Naționale, Fond personal Roman Ciorogariu;
10. Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, Fond personal Vincențiu Babeș;
11. Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, Fond Ministerul de Interne Regal Maghiar;
12. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, Colecția Ioan Pușcariu, Mss. 6221, 6222, 6223, 6224;
13. Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca, Arhiva, M 6919;

Lucrări în manuscris

1. Stănescu, *Cronica românilor din satul Dumbrava*, 419 p., în Arhiva Arhiepiscopiei Ortodoxe a Vadului, Feleacului și Clujului; manuscris prelucrat de Ioan Gheorghe Retegan, *Cronica românilor din satul Dumbrava, Protopopiatul Huedin*, Disertație, Cluj-Napoca, 1999;

Colecții de documente și alte surse editate

1. ***, *Actele privitoare la urdirea și înființarea Asociațiunii Transilvane pentru literatura roman'a și cultur'a poporului romanu*, ed. a 2-a, Sibiu, 2005;

2. ***, *Acte si date despre conferinti'a romana natiunale din Transilvania, tienuta in 7 si 8 martiu 1869 in Opidulu Mercuria, Pesta, 1870;*
3. Braniște, Valeriu, *Corespondență. 1879-1895, Vol. I*, Ed. de Valeria Căliman și Gheorghe Iancu, Cluj-Napoca, 1986;
4. Braniște, Valeriu, *Corespondență. 1895-1901, Vol. II*, Ed. de Valeria Căliman și Gheorghe Iancu, Cluj-Napoca, 1986;
5. Braniște, Valeriu, *Corespondență (1902-1910)*, vol. III, Ediție îngrijită de Gheorghe Iancu și Valeria Căliman, București, 1989;
6. Braniște, Valeriu, *Corespondență (1911-1918), Vol. IV*, coord. Gh. Iancu, Cluj-Napoca, 2001;
7. Braniște, Valeriu, *De la Blaj la Alba Iulia. Articole politice*, Ed. îngrijită de Valeria Căliman și Maria Elena Simionescu, Timișoara, 1980;
8. Braniște, Valeriu, *În slujba Bucovinei, în slujba neamului românesc. Articole politice*, ed. Ioan Cocuz, Suceava, 1998;
9. Braniște, Valeriu, *Scrisori din închisoare (Seghedin, 1918)*, Ed. de Gh. Iancu și S. Mândruț, Reșița, 1996;
10. Brătescu, Constantin, *Biserica strămoșească din Banatul de Sud și contribuția sa la făurirea României Mari (1867-1918)*, Caransebeș, 2007;
11. Cârja, Cecilia, *Românii greco-catolici și episcopia de Hajdudorog (1912). Contribuții documentare*, Cluj-Napoca, 2009;
12. Cherescu, Pavel, *Biserica și școala în Mitropolia Ardealului – sec. XIX. Studii de demografie istorică bisericească*, Oradea, 2008;
13. Ciorogariu, Roman, *Horia și Cloșca*, Oradea, 1931;
14. Cipăianu, George; Cipăianu, Ana-Maria, *Corespondența lui Vincențiu Babeș*, vol. II, (*Scrisori trimise*), Cluj-Napoca, 1983;
15. Constantinescu, Miron, *Un document inconnu (5-9 aout) concernant la lutte nationale de libération des roumains de Transylvanie*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, IV (1956), nr. 3;
16. ***, *Documente privind Revoluția de la 1848 în Țările Române. C. Transilvania. Vol. IV*, București, 1988;
17. ***, *Dr. Vasile Lucaciu, luptător activ pentru unirea românilor*, ediție îngrijită de Ion Iacoș și Valeriu Achim, Cluj-Napoca, 1988;

18. Dragomir, Silviu, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848-1849*, vol. V, Cluj, 1946;
19. Erdei, Miron, *Roman Ciorogariu – Episcopul Oardiei. Pastorale, cuvântări și discursuri*, Oradea, 2003;
20. Hodoș, Enea, *Scrisori cu mai multe figuri și un adaos*, Sibiu, [f.a.];
21. Ghibu, Onisifor, *Un plan secret al guvernului unguresc din 1907 privitor la maghiarizarea românilor din Transilvania*, Cluj, 1940;
22. Lapedatu, Alexandru, *Noul regim al cultelor în România. Cuvântări rostite în Senat și în Adunarea Deputaților*, București, 1928;
23. Lupaș, Ioan, *Din corespondența Mitropolitului Miron Roman*, în vol. „Omagiu Înalt Prea Sfinției sale Dr. Nicolae Bălan Mitropolitul Ardealului la douăzeci de ani de arhipăstorire”, Sibiu, 1940;
24. Mangra, Vasile, *Corespondența*, vol. I-II, editor M. Eppel, Cluj-Napoca, 2007-2008;
25. ***, *Memorandul românilor din Transilvania și Ungaria către împăratul Francisc Iosif I*, în vol. „Memorandul 1892-1894”, București, 1994;
26. ***, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între 1848-1918. Documente*, vol. 1, ed. Simion Retegan, Dumitru Suci, Camil Mureșan, George Cipăianu, Cluj-Napoca, 1997;
27. Netea, Vasile, *Noi contribuții la cunoașterea vieții și activității lui Visarion Roman. Corespondența lui cu George Bariț și Iosif Hodoș*, Sibiu, 1942;
28. Pascu, Ștefan; Pervain, Iosif; Chindriș, Ioan; Morariu, T., *George Bariț și contemporanii săi*, vol. I-II, V, X, București, 1973, 1975, 1981, 2003;
29. Pavel, Teodor, *Partidul Național Român și mișcarea memorandistă. Corespondență politică*, Cluj-Napoca, 1994;
30. Păcățean, Teodor V., *Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor sub Coroana ungară*, vol. 1-8, Sibiu, 1904, 1905, 1907, 1909, 1910, 1911, 1913;
31. Pervain, Iosif; Chindriș, Ioan, *Corespondența lui Alexandru Papiu-Ilarian*, Vol. II, Cluj-Napoca, 1972;
32. Plămădeală, Antonie, *Lupta împotriva deznaționalizării românilor din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar, în vremea lui Miron Romanul 1874-1898, după acte, documente și corespondențe*, Sibiu, 1986;

33. Polverejan, Șerban; Cordoș, Nicolae, *Mișcarea memorandistă în documente (1885-1897)*, Cluj-Napoca, 1973;
34. Popescu, M., *Documente inedite privitoare la istoria Transilvaniei între anii 1848-1859*, București, 1929;
35. Popovici, George, *Memorii cu privire la integritatea Banatului*, Caransebeș, 1929;
36. ***, *Procesul de presă al lui Parteniu Cosma contra Septimiu Albini pertractat naintea Curții cu jurați din Cluș la 27 Marțiu n. 1889*, Sibiu, 1889 ;
37. ***, *Protocolulu Congresului estraordinariu nationalu-bisericescu alu Metropoliei romaniloru greco-orientali din Ungaria si Transilvania convocatu la Sibiu pe 15/27 octombrie 1874*, Sibiu, 1876;
38. ***, *Protocolul Congresului Național Bisericesc electoral ținut în Sibiu la 22 iulie/6 august 1916*, Sibiu, 1917;
39. ***, *Protocolul Congresului Național Bisericesc Ortodox ținut la anul 1903 în Sibiu*, Sibiu, 1903;
40. ***, *Protocolul Congresului Național Bisericesc Român de religione greco-răsăriteană conchemat în Sibiu pe 16/28 septembrie 1868*, Sibiu, 1868;
41. ***, *Protocolulu Congresului natiunei romane din Ardealu, ce s'au tienutu in Sabiiu la 20/8 Prieru 1863*, Sibiu, 1863;
42. ***, *Protocolulu si cartea de documente a dietei Marelui Principatu Transilvania conchiemata in libera cetate regia Clusiu pe 19 novembrie 1865*, Cluj, 1866;
43. ***, *Protocolul Sinodului ordinar al Arhiepiscopiei ortodoxe române din Transilvania ținut în anul 1918*, Sibiu, 1922;
44. ***, *Protocolulu ședințeloru conferinței naționale românești ținute din 1/13 până în 4/16 Ianuariu 1861 la Sibiu sub președința a doi Arhipăstori românești din Transilvania cu aclusele sale și cu unu comentariu*, Brașov, 1861;
45. ***, *Roman R. Ciorogariu (1852-1936). Studii și documente*, Oradea, 1981;
46. Roșuț, Nicolae, *Documente privind activitatea Clubului național comitatens din Arad (1895-1904)*, în „Ziridava”, VI (1976);
47. Rotar, O., *Noi documente în legătură cu Pronunciamentul de la Blaj din 3/15 mai 1868*, în vol. „Ștefan Meteș la 85 de ani”, Cluj-Napoca, 1977;

48. ***, *Scrisori către Ioan Bianu*, ediție și note de Marieta Croicu și Petre Croicu, vol. I-II, București, 1974-1975;
49. Stanca, Sebastian, *Acte privitoare la alegerea și instalarea episcopului ardelean Vasile Moga (1810-1811)*, în „Biserica Ortodoxă Română”, XXXV (1911-1912), XXXVII (1913-1914);
50. Streza, Laurențiu; Oltean, Vasile, *Mitropolitul Andrei Șaguna în documentele din Șcheii Brașovului*, Vol. 1-4, Sibiu, 2008-2010;
51. Suciu, I.D., Constantinescu, R., *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. I-II, Timișoara, 1980;
52. Șaguna, Andrei, *Adaosu la Promemoria despre dreptul istoric al autonomiei bisericii naționale a românilor de religia răsăriteană în ces. Reg. Provinciilor ale Monarhiei Austriace*, Sibiu, 1850;
53. Șaguna, Andrei, *Corespondența*, vol. I/1, Ediție, studiu introductiv și note de Nicolae Bocșan, Ioan-Vasile Leb, Gabriel Gârdan, Pavel Vesa, Bogdan Ivanov, Cluj-Napoca, 2005;
54. Șaguna, Andrei, *Corespondența*, vol. I/2, Ediție, studiu introductiv și note de Nicolae Bocșan, Ioan-Vasile Leb, Gabriel-Viorel Gârdan, Bogdan Ivanov, Vasa Lupulovici, Ioan Herbil, Cluj-Napoca, 2007;
55. Șaguna, Andrei, *Corespondența*, Vol. II, Ediție, studiu introductiv și note de Nicolae Bocșan, Gabriel-Viorel Gârdan, Ioan-Vasile Leb, Beatrice Dobozi, Cluj-Napoca, 2008;
56. Șaguna, Andrei, *Corespondența*, vol. III, Ediție, studiu introductiv și note de Nicolae Bocșan, Ioan-Vasile Leb, Gabriel-Viorel Gârdan, Cluj-Napoca, 2009;
57. Șaguna, Andrei, *Promemoria über das historische der nationalen Kirchen-Autonomie der Rumänen morgenlandchischer Kirche in der Kronländern des österreichische Monarchie*, Wien, 1849;
58. ***, *Șematismul istoric al diecezei Lugojului*, Lugoj, 1903;
59. ***, *Testamentul marelui arhiepiscop-mitropolit Andrei baron de Șaguna*, Sibiu, 1915;
60. Triteanu, Lazăr, *Școala noastră 1850-1916. „Zona Culturală”*, Sibiu, 1919;
61. Tulbure, Gheorghe, *Mitropolitul Șaguna. Opera literară. Scrisori pastorale. Circulări școlare - Diverse*, Sibiu, 1938;

Presă

1. „Albina”, Pesta, Viena: I (1866), III (1868), IV (1869), V (1870), VI (1871);

2. „Biserica și Școala”, Arad: XXV (1901), XXVI (1902), XXIX (1905), XXX (1906), XXXI (1907), XXXIII (1909), XXXVIII (1914);
3. „Concordia”, Pesta: III (1863), V (1865), VI (1866);
4. „Drapelul”, Lugoj: II (1902); IV (1904); V (1905); VI (1906); VII (1907); VIII (1908); XI (1911);
5. „Dreptatea”, Timișoara: I (1894); II (1895);
6. „Familia”, Pesta: V (1869);
7. „Federațiunea”, Pesta: V (1872);
8. „Foaia de Duminică”, Timișoara: I (1894);
9. „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, Brașov: XXIV (1861);
10. „Gazeta Transilvaniei”, Brașov: XXVI (1863), XXVIII (1865), XXXI (1868), XXXII (1869), XXXIII (1870), XXXV (1872), XLVI (1878);
11. „Legea Românească”, Oradea: III (1923), XII (1932);
12. „Observatoriul”, Sibiu: VI (1883), VII (1884);
13. „Patria”, Cernăuți: II (1898); III (1899);
14. „Telegraful Român”, Sibiu: IX (1861), XIII (1865), XIV (1866), XV (1867), XVI (1868), XVII (1869), XVIII (1870), XIX (1871), XX (1872), XXII (1874), XXVI (1878), XXIX (1881), XXXIX (1891), XLI (1893), XLIV (1896), XLV (1897), LXIV (1916), LXXXII (1934);
15. „Tribuna”, Sibiu: I (1884), II (1885), IV (1887), VII (1890), IX (1892), X (1893);
16. „Tribuna”, Arad: XII (1908);
17. „Tribuna Bihorului”, Oradea: I (1918);
18. „Tribuna Poporului”, Arad: I (1897);
19. „Viitorul”, Budapesta: I (1884);

Memorialistică și alte lucrări din epocă

1. Albini, Septimiu, *Direcția nouă în Ardeal. Constatări și amintiri*, în vol. „***, Lui Ion Bianu amintire. Din partea foștilor și actualilor funcționari ai Academiei Române la împlinirea a șasezeci de ani”, București, 1916;
2. Braniște, Valeriu, *Amintiri din închisoare*, București, 1971;
3. Braniște, Valeriu, *Jurnal (1923)*, Timișoara, 2005;
4. Brote, Eugen, *Cestiunea română din Transilvania și Ungaria*, București, 1895;

5. Ciorogariu, Roman, „*Speranția*” (1869), „*Lumina*” (1872), „*Biserica și Școala*” (1887), „*Tribuna*” (1884-1912), Cluj, 1934;
6. Ciorogariu, Roman, *Spre prăpastie*, Arad, 1911;
7. Ciorogariu, Roman, *Zile trăite*, Oradea, 1926;
8. Cristea, Nicolae, *File de memorialistică. Jurnal*, Studiu introductiv, ediție îngrijită și note de Anca Sârghie, Sibiu, 1998;
9. Drumaru, V., „*Ardealul vorbește*”? *Sărmanul Ardeal. Contribuții ca să se sfârșească o comedie*, București, 1916;
10. Goga, Octavian, *Însemnările unui trecător*, Arad, 1911;
11. ***, *Memoriile Arhiepiscopului și Mitropolitului Andrei Șaguna din anii 1846-1871*, Sibiu, 1923;
12. Mișu, Ioan, *Spicuri din gândurile mele. Politice. Culturale. Economice*, publicate cu un studiu biografic de Silviu Dragomir, Sibiu, 1938;
13. Pațița, Rubin, *Amintiri din timpul Memorandului*, în „*Transilvania*”, LXXV (1944), nr. 4-5;
14. Pușcariu, Ioan cav. de, *Notițe despre întâmplările contemporane*, Sibiu, 1913;
15. Slavici, Ioan, *Închisorile mele (scrisori adresate unui pieten din altă lume)*, București, 1921;
16. Slavici, Ioan, *Tribuna și tribuniștii*, București, 1896;
17. Vaida-Voevod, Alexandru, *Mangra, Tisza și românii*, Brașov, 1911;

Scrieri de referință

1. **BIBLIA sau SFÂNTA SCRIPTURĂ**
2. Bianu, Ion; Hodoș, Nerva; Sadi Ionescu, Alexandru, *Publicațiunile periodice românești*, tom I, București, 1913;
3. ***, *Bibliografia operei lui V. Braniște*, în vol. ***, *Omagiu lui Valeriu Braniște*, Brașov, 1968;
4. Bria, Ion, *Dicționar de teologie ortodoxă*, București, 1981;
5. ***, *Dicționar biblic*, Oradea, 1995;
6. ***, *Dicționar enciclopedic român*, vol. IV, București, 1966;
7. ***, *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, 1996;
8. ***, *Instituții feudale în Țările Române. Dicționar*, București, 1988;
9. Kaser, Karl, *Handbuch der Regierungen Südosteuropas (1833-1980)*, III, Graz, 1984;

10. Păcurariu, Mircea, *Dicționarul Teologilor Români*, București, 2002;
11. Rusu, Dorina N., *Istoria Academiei Române în date (1866-1996)*, București, 1997;
12. ***, *Új magyar életrajzi lexikon*, vol. VI, Sz-Zs, Budapest, 2007;

Cărți

1. Anania, Valeriu, *Pledoarie pentru Biserica neamului*, Craiova, 1995;
2. Andrusos, Hristu, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe Răsăritene*, Sibiu, 1930;
3. ***, [Miron Cristea], *Arhiepiscopul și Mitropolitul Dr. Miron Romanul. Date adunate și edate de Ilie Dinurseni*, Sibiu, 1898;
4. Armbruster, Adolf, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, 1972;
5. Arvinte, Vasile, *Român, Românesc, România*, București, 1983;
6. Badescu, Iosif Traian, *Biografia primului episcop al reînființatei dieceze gr. or. române a Caransebeșului – Ioan Popasu*, Caransebeș, 1890;
7. Barițiu, George, *Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani în urmă*, Vol. I-III, Sibiu, 1889-1891;
8. Bârseanu, Andrei, *Istoria școlilor centrale române gr. or. din Brașov scrisă din incidentul jubileului de 50 de ani al gimnaziului*, Brașov, 1902;
9. Bălan, Mircea, *Istoria trădării la români*, vol. I-II, Timișoara, 2002;
10. Berényi, Maria, *Cultură românească la Budapesta în secolul al XIX-lea*, Gyula, 2000;
11. Bălan, Nicolae, *Biserica și viața*, Sibiu, 1947;
12. Blaga, Lucian, *Gândirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, București, 1966;
13. Bocșan, Nicolae, *Ideea de națiune la românii din Transilvania și Banat (secolul al XIX-lea)*, Reșița, 1997;
14. Bogdan-Duică, George, *Canoanele și politica*, Sibiu, 1895;
15. Boia, Lucian, *Eugen Brote 1850-1912*, București, 1974;
16. Boia, Lucian, *Relationships between Romanians, Czechs and Slovaks 1848-1914*, București, 1977;
17. Bojor, Victor, *Episcopii diecesei greco-catolice de Gherla (1856-1939)*, Târgu-Mureș, 1939;
18. Bolovan, Ioan, *Asociația națională Arădeană pentru cultura poporului român 1863-1918. Contribuții monografice*, Cluj-Napoca, 1994;
19. Bona, Petru, *Episcopia Caransebeșului*, ed. a II-a, Timișoara, 2006;

20. Bona, Petru, *Ortodoxismul graniței româno-bănățene*, Caransebeș, 1996;
21. Bonda, Ioana Mihaela, *Mitropolia Română Unită în timpul păstoririi lui Alexandru Șterca Șuluțiu (1853-1867)*, Cluj-Napoca, 2008;
22. Boroș, Ioan, *Unirea românilor din Lugoj. Istoria parohiei în anii 1836-1860*, Lugoj, 1926;
23. Botiș, Teodor, *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ortodox român din Arad*, Arad, 1922;
24. Botiș, Teodor, *Monografia familiei Mocioni*, București, 1939;
25. Braharu, D., *Chestiunea română în Italia în timpul Memorandului*, Sibiu, 1942;
26. Braniște, Valeriu, *Alecsandru de Mocsonyi ca compozitor și muzician*, Brașov, 1910;
27. Braniște, Valeriu, *Andrei baron de Șaguna*, București, 1923;
28. Braniște, Valeriu, *Ciprian Porumbescu. Icoane din frământările unui suflet de artist*, Lugoj, 1908;
29. Braniște, Valeriu, *Coriolan Brediceanu*, Lugoj, 1911;
30. Braniște, Valeriu, *George Pop de Băsești. Cuvântare festivă*, Cluj, 1923;
31. Braniște, Valeriu, *Muresianu Andras*, Budapesta, 1891;
32. Braniște, Valeriu, *Muzică și dansuri la români în veacurile XVI și XVII*, Brașov, 1909;
33. Braniște, Valeriu, *Societatea teatrală C.A. Petrulescu. Adaos la istoria primei societăți teatrale române ambulante din Transilvania, Ungaria și Banat*, Brașov, 1902;
34. Braniște, Valeriu, *Tabla de la Lugoj. Un monument prețios literar-istoric*, Lugoj, 1903
35. Brătescu, Constantin, *Episcopul Ioan Popasu și cultura bănățeană*, Timișoara, 1995;
36. Brătianu, Gheorghe I., *Formarea unității românești. Factorii istorici*, București, 1940;
37. Brătianu, Gheorghe I., *O enigmă și un miracol istoric: poporul român*, București, 1988;
38. Brătianu, Gheorghe I., *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, București, 1980;
39. Breazu, Ion, *Studii de literatură română și comparată*, vol. I, Cluj, 1970;
40. Bria, Ion, *Credința pe care o mărturisim*, București, 1987;
41. Brusanowski, Paul Lucian, *Învățămintul confesional ortodox din Transilvania între anii 1848-1918: între exigențele statului centralizat și principiile autonomiei bisericești*, Cluj-Napoca, 2005;
42. Brusanowski, Paul Lucian, *Reforma constituțională din Biserica ortodoxă a Transilvaniei între 1850-1925*, Cluj-Napoca, 2007;

43. Bude, Ioan, *Din istoricul parohiilor ortodoxe române timișorene*, Timișoara, 2007;
44. Bunea, Augustin, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisiu Novacovici sau Istoria Românilor Transilvăneni de la 1751 până la 1764*, Blaj, 1902;
45. Canciovici, Mihai Alexandru, *Ștefan cel Mare în tradiția populară românească*, Chișinău, 1994;
46. Cândea, Romulus, *Biserica ardeleană în anii 1916-1918*, Cernăuți, 1926;
47. Cândea, Romulus, *Biserică și Stat. Câteva considerații istorice și principale*, Cernăuți, 1926;
48. ***, *Centenarul Societății pentru Crearea unui Fond de Teatru Român*, Oradea, 1972;
49. Chereșteșiu, Victor; Bodea, Cornelia; Mureșan, Camil, *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, București, 1963;
50. Chiorean, Ioan, *Iosif Hodoș. Viața și activitatea sa*, Târgu Mureș, 1996;
51. Cipăianu, George, *Vincentiu Babeș (1821-1907)*, Timișoara, 1980;
52. Ciuhandu, Gheorghe, *Dr. Giorgiu Popa. Un om de școală și cultură (1841-97)*, Arad, 1934;
53. Clopoțel, I., *Alexandru Papiu Ilarian în fața problemelor contemporane*, Alba Iulia, 1939;
54. Cornean, Nicolae, *Monografia eparhiei Caransebeș*, Caransebeș, 1940;
55. Cosma, Aurel, *Bănățeni de altădată*, vol. I, Timișoara, 1933;
56. Costăchel, Valeria; Panaitescu, Petre P.; Cazacu, Anton, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV - XVII)*, București, 1957;
57. Cotoșman, Gheorghe, *Contribuții la istoria vieții românești din Transilvania la finea veacului al XIX-lea*, Caransebeș, 1940;
58. Cotoșman, Gheorghe, *Istoria pe scurt a Episcopiei Caransebeșului*, I, până la 1785, Caransebeș, 1941;
59. Cotoșman, Gheorghe, *Restaurarea Episcopiei Timișorii. Testamentul lui Șaguna. Visul Bănățenilor*, Timișoara, 1935;
60. ***, *Die Gesichte Ungarns*, Budapest, 1971;
61. Daicoviciu, Constantin; Condurachi, Emil; Ștefan, Gheorghe, *Istoria României*, vol. I, București, 1960;
62. Din, Petre, *Mitul Bunului împărat în sensibilitatea colectivă a românilor din Transilvania în secolul al XVIII-lea*, Cluj-Napoca, 2003;
63. Dobrescu, N., *Studii de istoria Bisericii Române contemporane, I. Istoria Bisericii din România, 1850-1895*, București, 1905;

64. Dragomir, Silviu, *Istoria desrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, vol. II, Sibiu, 1930;
65. ***, *Episcopul Roman Ciorogariu 1852-1936*, Oradea, 1936;
66. Eppel, Marius, *Un mitropolit și epoca sa*, Cluj-Napoca, 2006;
67. Eppel, Marius, *Vasile Mangra. Activitatea politică 1875-1918*, Cluj-Napoca, 2004;
68. Eppel, Marius, *Vasile Mangra (1850-1918). Contribuții la cunoașterea vieții și activității lui*, Arad, 2000.
69. Erdei, Miron, *Propovăduirea în Biserica Ortodoxă Română din Transilvania în prima jumătate a secolului al XX-lea*, Oradea, 2001;
70. Georgescu, Ioan, *Dr. Ioan Rațiu (1828-1902). 50 de ani din luptele naționale ale românilor ardeleni*, Sibiu, 1928;
71. Georgescu, Ioan, *George Pop de Băsești. 60 de ani din luptele politice ale românilor transilvăneni*, Sibiu, 1935;
72. Giurescu, Constantin C., *Viața și opera lui Cuza Vodă*, București, 1970;
73. Giurescu, Constantin C.; Giurescu, Dinu C., *Istoria românilor*, vol. II, București, 1976;
74. Ghibu, Onisifor, *O imperioasă problemă națională: Unitatea religioasă a românilor*, Beiuș, 1931;
75. Gropșianu, I., *Vincentiu Babeș. Amintiri. Biografia lui*, Timișoara 1938;
76. Gyémánt, Ladislau, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790 și 1848*, București, 1986;
77. Hitchins, Keith, *Afirmarea națiunii. Mișcarea națională românească din Transilvania 1860-1914*, București, 2000.
78. Hitchins, Keith, *Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania (1700 - 1868)*, Cluj-Napoca, 1987;
79. Hitchins, *Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania (1868-1918)*, Cluj-Napoca, 1992;
80. Hitchins, Keith, *Cultură și naționalitate în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1972;
81. Hitchins, Keith, *Ortodoxie și naționalitate. Andrei Șaguna și românii din Transilvania 1846-1873*, București, 1995;
82. Hodoș, Enea, *O viață de luptă, suferință și nădejde. Însemnări biografice*, Sibiu, [f.a];
83. Iancu, Gheorghe, *The Ruling Council*, Cluj-Napoca, 1995;

84. ***, *In memoriam: Mitropolitului Andrei Șaguna 1873-2003*, Cluj-Napoca, 2003;
85. Iorga, Nicolae, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, București, 1989; vol. 2, București, 1915.
86. Iorga, Nicolae, *Sate și preoți din Ardeal*, București, 1902;
87. Iorga, Nicolae, *Oameni cari au fost*, București, 1936;
88. ***, *Istoria României. Transilvania*, vol. 1, Cluj-Napoca, 1997;
89. ***, *Istoria Românilor*, vol. 4, București, 2002;
90. ***, *Istoria Românilor*, vol. 5, București, 2003;
91. ***, *Istoria Românilor*, vol. 6, București, 2002;
92. ***, *Istoria Românilor*, vol. 7, tom I-II, București, 2003;
93. Josan, Nicolae, *Ioan Pușcariu (1824-1912). Viața și activitatea*, Alba Iulia, 1990;
94. Lehrer, Milton G., *Ardealul, pământ românesc (problema Ardealului văzută de un american)*, București, 1944;
95. Lupaș, Ioan, *Cronicari și istorici români din Transilvania. Școala Ardeleană*, vol. II, Craiova, 1941;
96. Lupaș, Ioan, *Doisprezece pețitori ai Episcopiei transilvane vacante de la 1796 la 1810*, Brașov, 1916;
97. Lupaș, Ioan, *Luptători pentru lumină*, Arad, 1916;
98. Lupaș, Ioan, *Mitropolitul Andrei Șaguna*, Sibiu, 1909;
99. Lupaș, Ioan, *Mitropolitul Andrei Șaguna. Monografie istorică*, Sibiu, 1911;
100. Lupaș-Vlasiu, Marina, *Aspecte din istoria Transilvaniei*, Sibiu, 1945;
101. Lupșa, Ștefan, *Istoria Academiei Teologice Ortodoxe Române din Oradea 1923-1943*, Beiuș, 1944;
102. Lupșa, Ștefan, *Istoria bisericească a românilor bihoreni. Vol. 1. Până în 1829*, Oradea, 1935;
103. Maior, Liviu, *Memorandul. Filosofia politico-istorică a petiționalismului românesc*, București, 1992;
104. Maior, Liviu, *Mișcarea națională românească din Transilvania 1900-1914*, Cluj-Napoca, 1986;
105. Maioreșcu, Titu, *Istoria contemporană a României (1866-1900)*, București, 1925;
106. Mangra, Vasile, *Mitropolitul Sava II Brancovici (1656-1680)*, Arad, 1906;

107. Mândruț, Stelian, *Mișcarea națională și activitatea parlamentară a deputaților Partidului Național Român din Transilvania între anii 1905-1910*, Oradea, 1995;
108. Matei, Pamfil, *Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (Astra) și rolul ei în cultura națională (1861-1950)*, Cluj-Napoca, 1986;
109. Meteș, Ștefan, *Mănăstirile românești din Transilvania*, Sibiu, 1936;
110. Mihalache, Marin, *Cuza Vodă*, București, 1967;
111. Milin, Miodrag, *De la autonomism la memorandum. Din problematica vieții politice la românii bănățeni. 1860-1895*, Timișoara, 1986;
112. ***, *Mitropolitul Ioan Meșianu*, Zărnești, 2006;
113. ***, *Mitropolitul Andreiu baron de Șaguna. Scriere comemorativă la serbarea centenară a nașterii lui*, Sibiu, 1909;
114. ***, *Mitropolitul Andrei Șaguna (1808-1873)*, coord. Pavel Cherescu, Oradea, 2008;
115. Moldovan, Valeriu, *Dieta Ardealului din 1863-1864*, Cluj, 1932;
116. Neamțu, Gelu, *Alexandru Roman. marele fiu al Bihorului, 1826-1897*, Oradea, 1995;
117. Neamțu, Gelu, *Momente zbuciumate din lupta românilor pentru realizarea Dacoromâniei 1848-1918*, Cluj-Napoca, 2005;
118. Netea, Vasile, *George Barițiu - Viața și activitatea sa*, București, 1966;
119. Netea, Vasile, *Istoria memorandumului românilor din Transilvania și Banat*, București, 1993;
120. Netea, Vasile, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848-1881)*, București, 1974;
121. Neș, Teodor, *Anuarul liceului Emanuil Gojdu din Oradea pe anii 1930-1937*, Oradea, 1938;
122. Neș, Teodor, *Oameni din Bihor (1848-1918)*, Oradea, 1937;
123. Nicoară, Simona, *O istorie a secularizării. Vol. 2. Avatarurile creștinismului și triumfalismul mesianismelor noilor ere (sec. XIX-XX)*, Cluj-Napoca, 2006;
124. Nistor, Ion I., *Istoria Bucovinei*, București, 1991;
125. Noica, Constantin, *Pagini despre sufletul românesc*, București, 1991;
126. Orga, Valentin, *Aurel Vlad. Istorie și destin*, Cluj-Napoca, 2001;
127. Panaitescu, Petre P., *Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969;
128. Pantazi, Radu, *Simion Bărnuțiu. Opera și gândirea*, București, 1967;
129. Papacostea, Șerban, *Geneza statului în evul mediu românesc*, Cluj-Napoca, 1988;
130. Pascu, Ștefan, *Bobîlna*, București, 1957;

131. Pascu, Ștefan, *Făurirea statului național unitar român*, vol. 2, București, 1983;
132. Pascu, Ștefan, *Istoricul Academiei Române, 125 de la înființare*, București, 1991;
133. Pascu, Ștefan, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, încununarea ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj-Napoca, 1968
134. Pavel, Teodor, *Instituții românești moderne în Transilvania, Prelegeri universitare, I*, Cluj-Napoca, 1993;
135. Păcurariu, Mircea, *Cărturari sibieni de altădată*, Cluj-Napoca, 2002;
136. Păcurariu, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, București, 1981;
137. Păcurariu, Mircea, *Istoria Bisericii românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș până în 1918*, Cluj-Napoca, 1992;
138. Păcurariu, Mircea, *Politica statului ungar față de biserica românească din Transilvania în perioada dualismului (1867-1918)*, Sibiu, 1986;
139. Peteanu, Aurel E., *Din galeria marilor dispăruți ai Banatului (figuri reprezentative). Vol. I. Dr. Alexandru de Mocsonyi (1841-1909)*, Lugoj, 1934;
140. Petrica, Vasile, *Institutul Teologic Diecezan Ortodox-Român Caransebeș (1865-1927). Contribuții istorice*, Caransebeș, 2005;
141. Popa, Mircea, *Istoria presei românești din Transilvania*, București, 2003;
142. Popea, Nicolae, *Arhiepiscopul și mitropolitul Andrei baron de Șaguna*, Sibiu, 1879;
143. Popea, Nicolae, *Escelesia Sea Archiepiscopulu si Metropolitulu Andreiu Baron de Siaguna*, Sibiu, 1873;
144. Popea, Nicolae, *Vechi'a mitropolia ortodosa romana a Transilvaniei, suprimerea și restaurarea ei*, Sibiu, 1870;
145. Popeangă, Vasile, *Aradul, centru politic al luptei naționale din perioada dualismului (1867-1918)*, Timișoara, 1978;
146. Popescu, Dumitru, *Hristos, Biserică, Societate*, București, 1998;
147. Popescu, Nicolae M., *Preoți de mir adormiți în Domnul*, București, 1942;
148. Popovici, Vlad, *Tribunismul (1884-1905)*, Cluj-Napoca, 2008;
149. Prodan, David, *Supplex Libellus Valachorum*, București, 1984;
150. Pușcariu, Ilarion, *Metropolia românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania*, Sibiu, 1900;
151. Pușcariu, Sextil, *Latinitate și ortodoxie*, Cluj-Napoca, 2006;
152. Radu, Ioan, *Monografia gimnaziului roman gr.-or. din Brad*, Orăștie, 1919;

153. Răduțiu, Aurel; Teodor, Pompiliu, *Ideea de unitate politică la români*, București, 1968;
154. Reli, Simion, *Politica religioasă a Habsburgilor față de Biserica Ortodoxă Română în secolul al XIX-lea*, Cernăuți, 1928;
155. Retegan, Simion, *Dieta românească a Transilvaniei 1863-1864*, Cluj-Napoca, 1979;
156. Retegan, Simion, *Reconstrucția politică a Transilvaniei în anii 1861-1863*, Cluj-Napoca, 2005.
157. ***, *Românii din Transilvania împotriva dualismului austro-ungar*, Cluj-Napoca, 1978;
158. Roșca, Eusebiu R., *Institutul Seminarial Teologic-Pedagogic Andreian al Arhidiecezei Gr. Or. Române din Transilvania*, Sibiu, 1911;
159. Roșca, Eusebiu R., *Monografia Mitropoliei ortodoxe române a Ardealului începând de la repausarea arhiepiscopului-mitropolit Andrei baron de Șaguna până astăzi. Contribuții istorice*, Sibiu, 1937;
160. Schneider, Johann, *Ecleziologia organică a mitropolitului Andrei Șaguna și fundamentele ei biblice, canonice și moderne*, trad. de diac. Ioan I. Ică jr., Sibiu, 2008.
161. Soroștineanu, Valeria, *Viața religioasă și sentimentul religios la românii ortodocși din Transilvania (1899-1916)*, Cluj-Napoca, 2005;
162. Spira, György, *A nemzetisgi kérdés a negyvennyolczas forradalom Magyarországn, Budapesta*, 1980;
163. Stan, Liviu, *Mirenii în Biserică*, Sibiu, 1939;
164. Stanca, Sebastian, *Viața și activitatea episcopului Vasile Moga*, Cluj, 1939;
165. Stăniloae, Dumitru, *Ortodoxie și românism*, Sibiu, 1939;
166. Stăniloae, Dumitru, *Poziția dlui Lucian Blaga față de creștinism și ortodoxie*, București, 1993;
167. Stăniloae, Dumitru, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. II, București, 1968;
168. Stăniloae, Dumitru, *Trăirea lui Dumnezeu în Ortodoxie*, Cluj-Napoca, 1993;
169. Stăniloae, Dumitru, *Uniatismul din Transilvania încercare de dezmembrare a poporului român*, București, 1973;
170. Suciu, I.D., *Nicolae Tincu-Velia (1816-1867)*, București, 1945;
171. Suciu, I.D., *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977;
172. Suciu, I.D., *Revoluția de la 1848-49 în Banat*, București, 1968;

173. Surdu, Bujor, *Visarion Roman (1833-1885)*, Ediție îngrijită de Alexandru Onojescu și Vlad Popovici, Cluj-Napoca, 2008;
174. Ștefan, Gheorghe, *Momente din istoria poporului român*, București, 1965;
175. Teodor, Corina, *Coridoare istoriografice. O incursiune în universul scrisului ecleziastic românesc din Transilvania anilor 1850-1920*, Cluj-Napoca, 2003;
176. Tincu-Velia, Nicolae, *Istoria bisericească politico-națională*, Sibiu, 1865
177. Todoran, Isidor; Zăgorean, Ioan, *Teologia dogmatică*, București, 1991;
178. Tokaji, László, *Eladó ország*, Kolossvár, 1913;
179. Toth, Adalbert, *Partaien und Reichstagswahlen in Ungarn*, München, 1873;
180. Țuțea, Petre, *Între Dumnezeu și neamul meu*, București, 1992;
181. Ursu, Ion, *Concepția istorică. Caracterizarea și împărțirea istoriei românilor*, București, 1924;
182. Vatamaniuc, Dumitru, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, 1968;
183. Voiculescu, Vasile, *Gânduri albe*, București, 1986;
184. Xenopol, A.D., *Domnia lui Cuza Vodă*, vol. I, Iași, 1903;
185. Zănea, Ion, *Aurel Lazăr (1872-1930). Viața și activitatea*, Cluj-Napoca, 1999;

Teze de doctorat

1. Cârja, Cecilia, *Bisericile greco-catolice din Ungaria (1900-1918)*, Tz. Doctorat, Cluj-Napoca, Universitatea „Babeș-Bolyai”, 2010;
2. Cilibia, Constantin, *Biserica și societatea bănățeană în timpul Episcopului Iosif Traian Badescu (1920-1933)*, Tz. Doctorat, Cluj-Napoca, Universitatea „Babeș-Boylai”, 2008;
3. Roșu, Elisaveta, *Roman R. Ciorogariu (1852-1936). Monografie istorică*, Tz. Doctorat, Universitatea din Oradea, 2006;

Studii și articole

1. Albu, Alin, „Momentul Șaguna” în istoria școlii românești – semnificații culturale și național-politice, în vol. „Mitropolitul Andrei Șaguna (1808-1873)”, Oradea, 2008;
2. Baptist Boiu, Ioan, *În memoria episcopului Ioan Popasu*, în „Transilvania”, XXVI (1895), nr. 2;

3. Barițiu, George, *Momente din viața lui Dr. Iosif Hodoș*, în „Observatorul”, IV (1881), nr. 70-73;
4. Bârseanu, Andrei, *Episcopul Ioan Popasu*, în „Anuarul XLV al gimnaziului gr. ort. român din Brașov pe anul școlar 1908-1909”;
5. Băltescu, Mircea, *Valeriu Braniște – ziarist*, în vol. ***, *Omagiu lui Valeriu Braniște*, Brașov, 1968;
6. Berechet, Ștefan Gr., *Dreptul vechilor noștri ierarhi la judecarea mirenilor*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LVI (1938), nr. 7-10;
7. Berindei, Dan, *Înființarea Societății Literare (Academice)(1866) și sesiunea din 1867*, în „Studii”, 9 (1956), nr. 5;
8. Bogdan, Mircea Ioan, *Activitatea istoriografică a lui Vasile Mangra*, în „Altarul Banatului”, II (41) (1991), nr. 7-9;
9. Bogdan-Duică, Gheorghe, *După 50 de ani. Iosif Hodoș*, în „Țara Noastră”, X (1931), nr. 31, 21 septembrie;
10. Boia, Lucian, *Contribuții privind criza Partidului Național Român și trecerea de la pasivism la activism (1893-1905)*, în „Studii. Revistă de istorie”, XXIV (1971), nr. 5;
11. Bololoiu, Ștefan, *Episcopul Ioan Popasu*, în „Foaia Diecezană”, LIV (1939), nr. 8;
12. Botezan, Liviu; Cordoș, Nicolae, *Frământările din Partidul Național Român transilvănean în anul 1898*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj”, XVI (1973);
13. Botezan, Liviu; Cordoș, Nicolae, *Politica guvernului Bánffy din Transilvania între anii 1897-1898*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj”, XIV (1971);
14. Braniște, Valeriu, *Alexandru de Mocsonyi*, în Valeriu Braniște, „Pagini reslețe”, Lugoj, 1910;
15. Breazu, Ioan, *Iosif Hodoș*, în „Transilvania”, LXXII (1941), nr. 8;
16. Brusanowski, Paul, *Activitatea mitropolitului Ioan Mețianu reflectată în lucrările sinoadelor diecezane*, în vol. ***, *Mitropolitul Ioan Mețianu*, Zărnești, 2006.
17. Brusanowski, Paul, *Principiile și izvoarele Statutului Organic șagunian*, în vol. „Mitropolitul Andrei Șaguna (1808-1873)”, Oradea, 2008;
18. Bunea, Aurelia, *Apariția unui nou ziar românesc în monarhia Habsburgică: „Tribuna Poporului” din Arad*, în „Ziridava”, VII (1977);

19. Bunea, Aurelia, *Problema Transilvaniei în dezbaterile parlamentului României în timpul mișcării memorandiste (1892-1896)*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Series Historia, 1969, fasc. 1;
20. Buzan, Sever, *Regulamentele organice și însemnătatea lor pentru dezvoltarea organizației Bisericii Ortodoxe Române*, în „Studii Teologice”, VIII (1956), nr. 5-6;
21. Chirilă, Dumitru, *O personalitate controversată din trecutul Bihorului – Vasile Mangra*, în „Familia”, 23 (1987), nr. 10;
22. Cipăianu, George, *Idei progresiste în gândirea lui Vinčențiu Babeș*, în „Acta Musei Napocensis”, VII (1970);
23. Cipăianu, George, *Mărturii documentare despre starea de spirit și politica românilor ardeleni (septembrie 1865-mai 1867)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie”, Cluj-Napoca, XVII (1974);
24. Cipăianu, George, *Vinčențiu Babeș și apariția presei politice românești din Banat*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca”, XX (1977);
25. Cherescu, Pavel, *Nicolae Popea – cel dintâi istoriograf al epocii șaguniene*, în vol. „Mitropolitul Andrei Șaguna (1808-1873)”, Oradea, 2008;
26. Chiorean, Ioan, *Academia Română și Iosif Hodoș*, în „Marisia”, 5 (1975), p. 163-171;
27. Chiorean, Ioan, *Iosif Hodoș, primul președinte al Societății pentru Crearea unui Fond de Teatru Român din Transilvania*, în vol. „Centenarul Societății pentru Crearea unui Fond de Teatru Român”, Oradea, 1972;
28. Cocora, Gabriel, *Legea sinodală din 1864 sinteză a concepției clerului contemporan*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXXVII (1969), nr. 3-4;
29. [Coman], Vasile Episcopul Oradiei, *Roman Ciorogariu, ctitorul reînființatei episcopii a Oradiei*, în „Îndrumător bisericesc al Arhiepiscopiei ortodoxe române a Vadului, Feleacului și Clujului”, I (1978);
30. [Coman], Vasile Episcopul Oradiei, *Episcopul Roman Ciorogariu, luptător pentru libertatea și dreptatea poporului român din Transilvania*, în „Mitropolia Ardealului”, XXI (1976), nr. 7-9;
31. Cordoș, Nicolae, *Adunarea generală a alegătorilor români din Transilvania și Ungaria (Sibiu, 16/28 noiembrie 1894)*, în „Acta Musei Porolisensis”, XIX (1995);

32. Cordoș, Nicolae, *Din frământările Partidului Național Român transilvănean între anii 1894-1898*, în „Acta Musei Napocensis”, XXXVII-XXXVIII (2000-2001), II;
33. Cordoș, Nicolae, *Memorandul naționalităților (1892-1899)*, în „Acta Musei Napocensis”, IX (1972);
34. Corneanu, Cornel, *Episcopul Ioan Popasu (1808-1889)*, în „Altarul Banatului”, I (1944), nr. 11-12; II (1945), nr. 1-2, 3-4, 5-7, III (1946), nr. 7-8;
35. Corneanu, Nicolae, *Terminologie ecumenistă*, în vol. „Quo Vadis? Studii, note și comentarii teologice”, Timișoara, 1990;
36. Coverca, Ioan V., *Legi bisericești cu privire la cler, în veacul al XIX-lea până la Cuza Vodă*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXVIII (1960), nr. 3-4;
37. Cronț, Gheorghe, *Clericii în serviciul justiției*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LVI (1938), nr. 7-10;
38. Danciu, M., *Din frământările maselor populare în timpul procesului memorandist*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Series Historica, 1959, fasc. 1;
39. Diaconovich, Corneliu, *Ioan Popasu*, în „Romänische Revue”, III (1887), nr. 4;
40. Dobrescu, Vasile, *Contribuții privind atitudinea burgheziei române transilvănene față de problema agrară în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, series Historia, 1968;
41. Dörner, Anton, *Administrația Transilvaniei din perioada anilor 1867-1876*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Bariț» din Cluj-Napoca”, XL, 2001;
42. Dragomir, Silviu, *André Șaguna et Joseph Rajačić. Un chapitre de l'histoire des relations de l'église roumaine avec l'église serbe*, în „Balcania”, VI (1943);
43. Dragomir, Silviu, *Vechimea elementului românesc și colonizările străine în Banat*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, III (1925);
44. Drăgușin, Constantin, *Legile bisericești ale lui Cuza Vodă și lupta pentru canonicitate*, în „Studii Teologice”, an IX (1957), nr. 1-2;
45. Eppel, Marius, *Revenirea la forma inițială a unei instituții ecleziastice. Transformarea vicariatului ortodox de la Oradea în episcopie 1900-1918*, în „Studia Universitatis Babeș-Boylai. Theologia Ortodoxa”, LV (2010), nr. 2;
46. Faur, Viorel, *Tribuna Bihorului, primul ziar românesc în Crișana*, în „Familia”, XIV (1978), nr. 1;

47. Gârdan, Gabriel, *Relațiile dintre Andrei Șaguna și Eugen Hacman în lumina corespondenței*, în vol. „***, Mitropolitul Andrei Șaguna (1808-1873)”, Oradea, 2008.
48. Giurescu, Constantin C., *Suprafața moșiilor mănăstirești secularizate la 1863*, în „Studii. Revistă de istorie”, XII (1959), nr. 2;
49. Gyémánt, Ladislau, *Lupta pentru instituirea episcopilor români în cadrul Diocezei Ortodoxe din Transilvania, în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în vol. „***, In memoriam: Mitropolitul Andrei Șaguna 1873-2003”, Cluj-Napoca, 2003;
50. Hajdú Tibor, *Függetlenség vagy területi integritás: a magyar-ság dilemmája az első világháborúban (Independență sau integritate teritorială: dilema maghiară din timpul Primului Război Mondial)*, în vol. „1918. Sfârșit și început de epocă”, Satu Mare – Zalău, 1998;
51. Hamzea, A., *Ecoul european al Memorandului*, în „Transilvania”, LXXVIII (1972), nr. 7;
52. Hitchins, Keith, *Andrei Șaguna și reînființarea Mitropoliei ortodoxe române în Transilvania, 1846-1868*, în „Balkan Studies”, VI (1965);
53. Hitchins, Keith, *Andrei Șaguna and Joseph Rajacic: The Romanian and Serbian Churches in the decade of absolutism*, în „Revue des Etudes Sud-Est Europeenes”, X (1972), nr. 3;
54. Hitchins, Keith, *Românii din Transilvania și compromisul dualist (1865-1869)*, în vol. Keith Hitchins, „Studii privind istoria modernă a Transilvaniei”, Cluj, 1970;
55. Iancu, Gheorghe, *Marele sfat național al Transilvaniei (1918-1919)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj”, XVI (1973);
56. Iancu, Gheorghe, *Partidul Național Român și alegerea parțială pentru parlamentul maghiar în cercul electoral Bocșa*, în vol. *** , *Biserică. Societate. Identitate. In honorem professoris Nicolae Bocșan*, Cluj-Napoca, 2007;
57. Iancu, Gheorghe, *Valeriu Braniște (1869-1928) la „Tribuna” din Sibiu (1893)*, în „Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca”, XLIV (2005);
58. Ionaș, Vasile, *Administrația românească a comitatului Zarand între anii 1861-1876*, I, în „Sargeția”, XX (1986-1987);
59. Ionaș, Vasile, *Administrația românească a comitatului Zarand între anii 1861-1876*, I, în „Sargeția”, XXI-XXIV (1994);
60. Iorga, Nicolae, *O conferință despre viața românească a Ardealului*, în „Calendarul Ligii Culturale”, 1909;

61. Izvoranu, Stelian, *Sinoadele de sub regimul lui Cuza Vodă. Importanța lor pentru viața bisericească*, în „Biserica Ortodoxă Română“, LXXVIII (1960), nr. 7-8;
62. Jumanca, Pavel, *Cele dintâi organizații profesionale ale învățătorilor bănățeni*, în „Învățătorul Bănățean”, III (1939), nr. 7-10;
63. Lazăr, Eugen, *Câteva considerații asupra procesului de geneză a cotidianului „Tribuna” din Sibiu* în vol. „Repere sibiene”, vol. III, Sibiu, 1980;
64. Leb, Ioan Vasile, *Spicuri din corespondența lui Andrei Șaguna cu Alexandru Sterca-Șuluțiu*, în vol. „***, Mitropolitul Andrei Șaguna (1808-1873)”, Oradea, 2008;
65. Leu, Valeriu; Zaberca, M., *Din activitatea culturală a românilor bănățeni în secolul al XIX-lea*, în „Mitropolia Banatului”, XVIII (1978), nr. 7-9;
66. Lițiu, Gheorghe, *Din nou despre Vasile Mangra*, în „Familia”, 23 (1987), nr. 10;
67. Lițiu, *Roman Ciorogariu, ctitorul reînființatei Episcopii Ortodoxe Române a Oradiei*, în vol. „***, Roman R. Ciorogariu (1852-1936). Studii și documente”, Oradea, 1981;
68. Lițiu, Gheorghe, *Un mare nedreptățit – mitropolitul Vasile Mangra al Ardealului*, în „Telegraful Român”, 1996 (CXLIV), nr. 13-16;
69. Lupaș, Ioan, *Contribuțiuni la istoria românilor ardeleni 1780 - 1792*, în „Analele Academiei Române”, Seria 2, XXXVII (1914 – 1915);
70. Lupaș, Ioan, *Înființarea „Asociațiunii” și președinții ei*, în „Transilvania”, XLII (1911), nr. 4, iulie-august;
71. Maior, Liviu, *Constituirea Partidului Național Român. Conferința din 12-14 mai 1881*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, series Historia, XV (1970), fasciculus 1;
72. Maior, Liviu, *Petiționarismul românesc*, în vol. „Memorandul 1892-1894”, București, 1994;
73. Mateiu, Ion, *Problema unității religioase în revoluția din 1848*, în volumul omagial „Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu”, București, 1936;
74. Mangra, Vasile, *Biserica și naționalitatea*, în „Biserica și Școala”, 1877 (I), nr. 44;
75. Mangra, Vasile, *Douăzeci de ani din viața noastră bisericească*, în „Biserica și școala”, VIII (1884), nr. 51;
76. Mangra, Vasile, *Unitatea bisericilor*, în „Lumina”, IV (1875), nr. 26;
77. Manolache, Mihai, *Ideea conștiinței de neam în tipăriturile coresiene*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXXVIII (1970), nr. 9-10;

78. Marcu, Aurel, *Simeon Bărnuțiu, Al. Papiu-Ilarian și Iosif Hodoș la studii în Italia*, în „Memoriile Secțiunii Literare”, Seria III, Tomul VII, București, 1934-36, p. 173-236;
79. Mărghitan, Liviu, *Academicianul Roman Ciorogariu – 150 de ani de la naștere*, în „Legea Românească”, XIII (2002), nr. 4.
80. Metea, O., *Contribuții privind biografia lui Vincențiu Babeș*, în „Orizont”, XXII (1971), 10;
81. Moaca, Aurel, *Icoane din trecutul eparhiei*, în „Foaia Diecezană”, LIV (1939), nr. 8;
82. Moaca, Aurel, *Spre aducere aminte*, în „Învățătorul Bănățean”, III (1939), nr. 7-10;
83. Moga, I., *Tribuniștii și mișcarea memorandistă*, în „Gând românesc”, II (1934), nr. 5;
84. Moraru, Alexandru, *Câteva considerații privitoare la circulara lui Andrei Șaguna despre urmările revoluției din 1848 în Transilvania*, în vol. „***, Mitropolitul Andrei Șaguna (1808-1873)”, Oradea, 2008;
85. Moraru, Alexandru, *Mitropolitul Andrei Șaguna – exponent al spiritualității românești din Transilvania*, în vol. „In memoriam: Mitropolitului Andrei Șaguna 1873-2003”, Cluj-Napoca, 2003;
86. Munteanu, G.I., *Arhiereul profesor*, în „Renașterea”, XXIV (1946), nr. 26-27;
87. Neamțu, Gelu, *Foișoara Telegrafului Român și Junimismul în Transilvania*, în vol. „Procesele politice de presă antiromânești din epoca dualismului Austro-Ungar 1868-1890. Alte studii de istoria presei românești”, Cluj-Napoca, 2004;
88. Neamțu, Gelu, *Procesele de presă ale ziarului „Federațiunea” (1868-1870)*, în vol. „Românii din Transilvania împotriva dualismului austro-ungar (1865-1900)”;
89. Nemoianu, Petre, *Colonizarea sârbilor în Banat*, în „Analele Banatului”, III (1930), p. 10-13;
90. Nicoară, Toader, *Acțiunea și procesul Memorandului. Ecouri interne și internaționale*, în vol. „Memorandul 1892-1894”, București, 1994;
91. Pavel, Teodor, *Partidul Popular Catolic, căsătorie civilă și asimilare etnică în Austro-Ungaria la sfârșitul secolului al XIX-lea*, în „Annales Universitatis Apulensis. Series Historia”, 7 (2003);
92. Păcurariu, Mircea, *Biserica Ortodoxă în viața poporului român*, în „Biserica Ortodoxă Română”, anul CVIII (1990), nr. 1-2;
93. Păcurariu, Mircea, *Dicasteria și consistoriul Mitropoliei Ungrovlahiei*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXVII (1959), nr. 7-10;

94. Păcurariu, Mircea, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, în „Biserica Ortodoxă Română”, XCIII (1975), nr. 3-4;
95. Păcurariu, Mircea, *Mitropolitul Andrei Șaguna în istoriografie*, în vol. „***, Mitropolitul Andrei Șaguna (1808-1873)”, Oradea, 2008;
96. Păcurariu, Mircea, „*Telegraful Român*” la 125 de ani de la apariție, în „Biserica Ortodoxă Română”, 96 (1978), nr. 3-4;
97. Păcurariu, Mircea, *Un memorandist etnograf și îndrumător al țărănimii: Profesorul Dimitrie Comșa*, în „Mitropolia Ardealului”, XXVI (1981);
98. Păcurariu, Mircea, *Vasile Mangra, istoric și militant pentru drepturile românilor transilvăneni*, în „Mitropolia Ardealului”, XXXV (1990), nr. 2;
99. Pâclișanu, Zenovie, *Guvernele ungurești și mișcarea memorandistă a românilor din Ardeal*, în „Revista Fundațiilor Regale”, I (1934);
100. Pârvan, Vasile, *Anul 1850 și studenții români de la Viena*, în „Luceafărul”, II (1903), nr. 5, 1 martie n.;
101. Pârveu, Constantin, *Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române*, în „Studii Teologice”, VI (1954), nr. 9-10;
102. Polverejan, Șerban, *Geneza Memorandului*, în vol. „Memorandul 1892-1894”, București, 1994;
103. Polverejan, Șerban, *Ideile Memorandului*, în vol. „Memorandul 1892-1894”, București, 1994;
104. Popea, Ioan, *Un bărbat vrednic. Ioan Popazu*, în „Școala și familia”, II (1887), nr. 2;
105. Popeangă, Vasile, *R. Ciorogariu, reprezentant al tribunismului arădean*, în „Ziridava”, XI (1979);
106. Popeangă, *Roman R. Ciorogariu, personalitate marcantă a generației Unirii*, în vol. „***, Roman R. Ciorogariu (1852-1936). Studii și documente”, Oradea, 1981.
107. Popescu, Sergiu, *Relațiile Mitropolitului Andrei Șaguna cu Sf. ierarh Calinic de la Cernica, episcopul Râmnicului*, în vol. „***, Mitropolitul Andrei Șaguna (1808-1873)”, Oradea, 2008;
108. Popovici, Vlad, *Elite și strategii politice în mișcarea națională românească din Transilvania (1869-1894). Studiu de caz. Disputa activism - pasivism*, în „Anuarul Institutului de Istorie George Barițiu din Cluj-Napoca”, XLIV (2005);

109. Popovici, Vlad, *Relațiile dintre grupul tribunist și Mitropolia Ortodoxă de la Sibiu în perioada prememorandistă (1884-1892)* în „Anuarul Școlii Doctorale: Istorie. Civilizație. Cultură”, III (2007);
110. Radu, Dumitru, *Învățătura despre Biserică*, în vol. „Îndrumări Misionare”, București, 1986;
111. Retegan, Simion, *Eforturi și realizări politice ale românilor din Transilvania în anii premergători dualismului*, în vol. „Românii din Transilvania împotriva dualismului”, Cluj-Napoca, 1978;
112. Retegan, Simion, *Pronunciamentul de la Blaj (1868)*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, 9 (1966);
113. Retegan, Simion, *Recunoașterea limbii române, ca limbă oficială a Transilvaniei, în Dieta de la Sibiu*, în „Anuarul Institutului de istorie și Arheologie Cluj”, XVI (1973);
114. Rezuș, Petru, *Vlădica Ioan Popasu*, în „Altarul Banatului”, I (1944), nr. 5-8;
115. Roșca, M., *Ecoul mișcării memorandiste în dezbaterile parlamentului maghiar*, în „Acta Musei Napocensis”, V (1968);
116. Rudneanu, Constantin, *Activitatea culturală a episcopului Ioan Popasu în Banat*, în „Învățătorul Bănățean”, III (1939), nr. 7-10;
117. Rus, Vasile, *Rolul lui Roman Ciorogariu în mișcarea tribunistă arădeană*, în „Mitropolia Banatului”, XXXV (1985), nr. 1-2;
118. Savu, Teodor, *Episcopul Roman Ciorogariu (50 de ani de la moarte)*, în „Mitropolia Ardealului”, XXXI (1986), nr. 3;
119. Savu, Teodor, *Episcopul Roman Ciorogariu, erou literar*, în vol. „Îndrumar Bisericesc, misionar și patriotic”, VI, Oradea, 1989;
120. Sigmirean, Cornel, *Națiune și soluții politico - naționale în publicistica tribunistă a lui Teodor V. Păcățean*, în „Caietele David Prodan”, I (1994), nr. 1;
121. Stan, Liviu, *Relațiile dintre Biserică și Stat*, în „Ortodoxia”, IV (1952), nr. 3-4;
122. Stănescu, Eugen, *Premisele medievale ale conștiinței naționale românești. Mărturii interne. Român - românesc în textele românești din veacurile XV - XVII*, în „Studii. Revistă de istorie”, 17 (1964);
123. Stăniloae, Dumitru, *Biserica Ortodoxă - Maica drept credincioșilor noștri*, în „Îndrumătorul Bisericesc”, III (1980);

124. Stăniloae, Dumitru, *Unitatea spirituală a neamului nostru și libertatea*, în „Biserica Ortodoxă Română”, CVIII (1990), nr. 1-2;
125. Suci, I.D., *Mitropolitul Procopie Ivacicovici (1808-1881)*, în „Mitropolia Banatului”, XXXI (1981), nr. 4-6;
126. Suci, I.D., *Valeriu Braniște și Banatul*, în vol. ***, *Omagiului Valeriu Braniște*, Brașov, 1968;
127. Sulică, Marius N., *Papiu Ilarian ca student la liceul academic din Cluj*, în „Anuarul liceului Alexandru Papiu Ilarian din Târgu Mureș”, 1930-31, Tg. Mureș, 1932;
128. Surdu, Bujor, *Conferința națională de la Mercurea (1869)*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, VIII (1965);
129. Susan, Emil Gabriel, *Mitropolitul Andrei Șaguna precursor al învățământului românesc modern*, în vol. „***, Mitropolitul Andrei Șaguna (1808-1873)”, Oradea, 2008.
130. Surdu, Bujor, *Conferința de constituire a Partidului național român din Ungaria*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, XI (1968);
131. Șerbănescu, Nicolae, *Optzeci de ani de la dobândirea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXXIII (1965), nr. 3-4;
132. Șesan, Milan, *Despre „Ortodoxie”*, în „Îndrumătorul Bisericesc”, II (1979);
133. Șerbănescu, Nicolae, *Promovarea ideii despre unitatea neamului românesc în Predosloviile cărților bisericești*, în „Mitropolia Olteniei”, XX (1968), nr. 11-12;
134. Ștefănescu, Barbu, *Un militant pentru Unire: Roman R. Ciorogariu*, în „Familia”, XIV (1978), nr. 6;
135. Vaida-Voevod, Alexandru, *Roman Ciorogariu*, în „Românul”, I (1911), nr. 116-117.
136. Vlad, Sofron, *Atitudinea Bisericii Ortodoxe față de problemele sociale*, în „Studii Teologice”, VI (1954), nr. 3-4, p. 161;
137. Vulcan, Iosif, *Iosif Hodoș*, în „Familia”, II (1866), nr. 10, 5/17 aprilie;
138. Vulcan, Iosif, *Iosif Hodoș*, în vol. „Pantheonul român”, Pesta, 1869.